

A kommunikációs korlátokkal élők minősítése és életminősége

Helyzetelemzés

A fogyatékoság egyes megjelenési formái nyilvánvalóak: a mozgáskorlátozottságra egy kerekesszék, a látás hiányára a fehér bot, a hallás csökkent voltára a hallókészülék az első pillanatban felhívja a figyelmet. A beszéd fogyatékoságának nincsenek ilyen külső, a kommunikációs partnert és a társadalmat felkészítő jellemzői. Ezért a kommunikáció akadályozottsága jelenleg még sem a köztudatban, sem a törvényalkotásban, sem a rehabilitációban nem szerepel a jelentőségének megfelelő helyen. Nincsenek adataink a kommunikációs korlátokkal élők számáról, tipológiájáról, életkoráról, igényeiről, így a szükséges és elégséges ellátás tervezése is kérdéses.

A mindennapi életben folyamatosan tapasztaljuk, hogy a beszédzavarok, kommunikációs problémák, hasonlóan más fogyatékoságokhoz, hátrányos helyzetet, esélyegyenlőtlenséget okoznak. A beszédhibás egyén önértékelési nehézségét súlyosbítja kommunikációs sajátosságainak és ezáltal személyének környezeti megítélése, a beszédhibákkal kapcsolatos felvilágosítás hiánya, az előítéletek és a kezeléssel kapcsolatos hiányosságok.

Az érintettek száma

A nagyobb létszámú fogyatékosági csoportok megközelítően tisztában vannak az érintettek számával – beszédhibásokra vonatkozó adatok gyakorlatilag nincsenek.

A csoport összetétele mind életkor, mind tüneti szempontból nagymértékben heterogén (ellentétben a nagy fogyatékosági csoportokkal, amelyekben az eltérések elsősorban a súlyossági fokban jelentkeznek). 2-3 éves kortól az élet végső szakaszáig megjelenhet a kommunikációs nehezítettség, változó súlyosságú és akár hullámzó, időszakos tünetekkel.

A különféle eredetű gyermek- és felnőttkori kórképet és az írásbeli kifejezőképesség zavarát egyaránt magába foglalja. A hangképzési zavarok, az afázia különféle formái, a dizartria/agnózia, a dadogás, hadarás, felnőttkori pöszeség, orrhangzóság és nyelvlökéses

nyelés tünetei, a kommunikáció sikerére gyakorolt hatásuk nagyon különböző, eltérő mértékben, más-más módon korlátozzák az élet minőségét, a pályaválasztást, a munkahelyi státuszt.

A változás lehetősége

A legtöbb fogyatékos állapotjellegű, amelynek változására csak ritkán lehet számítani, a beszédhiba, különböző mértékben ugyan, de felnőttkorban is változtatható. Kevesen tudják azt, hogy a beszédhibák jelentős része felnőttkorban is javítható, valamint az is kevesek előtt ismeretes, hogy rendkívül csekély a felnőttek ellátására vállalkozó szakemberek száma.

A rehabilitáció célja, fő feladata elsősorban a megváltozott munkaképességűek meglévő képességeinek fejlesztésével az ismételt munkaképesség elérése. A felnőtt beszédhibások tehát – a rehabilitáció célja szempontjából – a legígéretesebb csoportot alkotják.

Az életminőség erősen függ a tünetektől, életkortól stb. Az életminőség az egyén szubjektív észlelete az életben elfoglalt helyéről, ahogyan életterének kultúrája, értékrendszerei, valamint saját céljai, elvárásai mintái, kapcsolatai befolyásolják.

Szolgáltatás, ellátás, finanszírozás

A beszéd fogyatékos akkor részesülhet térítésmentes alapellátásban

- ha gyermek,
- ha szülei ambicionálják és keresik a segítséget,
- ha van olyan személy, intézmény, amely tájékoztatja a szülőket, hová fordulhatnak, hol kereshetnek segítséget,
- ha van a közelben logopédus, aki vállalja a kezelést.

Amennyiben a beszéd fogyatékos felnőtt

- a beszédzavar fajtája szerint eltérőek az igényei és ellátásának lehetősége is (pl. a dadogó szégyelli és ezért sokszor inkább rejtí problémáját, minthogy segítséget kérjen; ezzel szemben az afáziás és hozzátartozója minden követ megmozgatva kutat szakember után),

- legjellemzőbb, hogy általánosságban kevés információ áll rendelkezésre arról, hogy a beszédhibák – ugyan különböző mértékben –, de felnőtt korban is javíthatók, a terápia során létrejött változások hozzásegítik az érintettet életminőségének, szemléletének átalakulásához,
- hasonlóan hosszadalmas, fáradtságos utakon jut felvilágosításhoz a terápiás helyszínekről, személyekről, és
- ha rátalál is a megfelelő szakemberre, többnyire térítés ellenében vehet logopédiai órákat, hiszen Magyarországon egy intézmény kivételével nincs mód a felnőtt beszédhibások térítésmentes ellátásra (részbeni kivétel az afázia kezelése)

A kommunikációs zavar is korlátozza a kommunikációt, azonban ez a jelenség számos másodlagos, főként pszichés jellegű problémához vezet, amely az önértékelésben, a kapcsolatteremtésben mutatkozik meg legfeltűnőbben. Ez – tovább gyűrűzve – súlyos következményekkel jár a társadalmi szerepvállalásra, pályaválasztásra, érdekérvényesítési hajlandóságra nézve.

Hazánkban jelenleg több mint 2000 logopédus dolgozik. Feladatuk az oktatásügy keretében a beszéd fogyatékosok ellátása. Az országosan jól szervezett logopédiai alapellátás keretei közt elsősorban a pösze gyermekek kezelése valósul meg, illetve az olvasás-írás-számolás területén veszélyeztetettek és akadályozottak ellátása.

A beszédzavarok azonban sok esetben nem szűnnek meg a 18. év betöltésekor. Felnőtt kommunikációs korláttal élőnek (beszédsérültnek, beszéd fogyatékosnak) tehát az a 18. életévét betöltött személy tekinthető, aki a nyelvi mentális funkciók, a hangadás vagy artikulációs funkciók, a beszéd folyamatosságát, ritmusát biztosító funkciók területén, vagy az írott szöveg folyékony és pontos olvasási és írási képességének használatában (általános ismeretek vagy specifikus információ szerzése céljából), elsajátításában és/vagy gyakorlásában szervi és/vagy környezeti okok miatt különböző fokban nehézségekkel küzd.

Problémát jelent, hogy a felnőtt beszéd fogyatékosok terápiában való részvétele rendkívül korlátozott, sokszor lehetetlen. Ennek elsődleges oka, hogy az oktatásra vonatkozó törvények 18 éves korig biztosítják az alapellátást, ezért az idősebb korosztály térítésmentes kezelésre már nem jogosult.

Magyarországon jelenleg csak az ELTE Gyógypedagógiai Főiskolai Karhoz kapcsolódó Gyakorló Logopédiai Intézet az a hely, ahol a felnőtt dadogók ingyenes terápiához juthatnak. Ezen kívül lehetőség van még a Démoszthenész Egyesület szolgáltatásának igénybe vételére, ahol viszonylag szerény térítés ellenében részesülhetnek kezelésben. A Démoszthenész Egyesület honlapján bárki számára hozzáférhető emellett egy adatbázis, amely azon magánlogopédusok országos névsora, akik felnőtt dadogókkal is foglalkoznak..

A felvilágosultság hiányosságai, a figyelmetlenség, a felületes, előítéletes gondolkodás és megkülönböztettség növeli a dadogók mindennapi nehézségeit. Sokszor ez akadályozza őket abban, hogy hozzáértő terapeutához forduljanak segítségért, és abban is, hogy kihasználják az önsegítésben rejlő lehetőségeket.

A felsorolt okok olyan intézkedéssorozat megvalósítását teszik szükségessé, amely a beszéd fogyatékosok hátrányos helyzetét megszünteti, és ezzel lehetővé teszi számukra az alapvető emberi jogok érvényesítését.

Az eleve hátrányos helyzetben levő személyek formálisan egyenlőként való kezelése ugyanakkor a hátrányos helyzet konzerválásával járna. Ahhoz, hogy a hátrányos helyzetben levő személyek ezt a hátrányukat behozhassák, nem elegendő annak biztosítása, hogy őket a többiekkel azonos jogok illessék meg, hanem olyan pozitív intézkedésekre van szükség, amelyek lehetővé teszik a helyzetükből fakadó hátrányaik csökkentését, illetve megszüntetését. E pozitív intézkedések megtételére az Alkotmány 70/A. § (3) bekezdése alapján elsősorban az állam köteles, a tulajdon szociális kötöttsége [64/1993. (XII. 22.) AB határozat] azonban emellett – a tulajdon jogi közjogi védelmének keretein belül – igazolhatja, hogy az esélyegyenlőség előmozdítása érdekében bizonyos kötelezettségeket az állam magánfelek számára is előírjon. Az egyenlő bánásmód követelményével szemben azonban – az Alkotmánybíróság idézett határozata szerint – az esélyegyenlőség előmozdítását szolgáló intézkedésekre jogosultságként kikényszeríthető igénye senkinek nincsen.

A jelenlegi állapot változtatását két irányból lehet megkezdeni:

- A beszéd sérültek tábora teljes jogúan bekerül a fogyatékosok csoportjába, és azokhoz hasonló módon, azonos formában részesül jogokban, köteleességekben, ellátásban, pénzügyi támogatásban stb.

- A beszédsérültek ellátását emberjogi kérdésnek tekintjük (vagy: kérdésként kezeljük), megteremtve az ellátás személyi, tárgyi és pénzügyi feltételeit.

Szükséges, hogy minél szélesebb körben köztudottá váljon, a beszédhibák felnőtt korban is kezelhetők, változások érhetők el, érdemes ezzel foglalkozni. Lehetséges, hogy a felnőtt dadogók többsége a terápia eredményeként nem válik tünetmentessé, de érzelmi élete, kapcsolatteremtési készsége és önbizalma pozitív irányban változik, életminősége összehasonlíthatatlanul jobbá válik.